

آلكساندر پوشكين

باريس گادونوف

ترجمه
آئين گلکار

انتشارات هرمس

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Пушкин А.С. Борис Годунов // Пушкин А.С.
Полное собрание сочинений: В 10 т.
- т.5. Л.: Наука, 1978. - с.187-280.

انتشارات هرمس

تهران، خیابان ولیعصر، بالاتر از میدان ونک، بعد از برج نگار

شماره ۲۴۹۳ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴

باریس گادونوف

آleksandr پوشکین

ترجمه: آبتین گلکار

چاپ اول: ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

چاپ و صحافی: خجسته

همه حقوق محفوظ است.

سرشناسه: پوشکین، آleksandr سرگیویچ، ۱۸۳۷-۱۷۹۹ م.

Pushkin, Aleksandr Sergeevich

عنوان و نام پدیدآور: باریس گادونوف / آleksandr پوشکین؛ ترجمه آبتین گلکار.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات هرمس، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۹۱ ص.

شابک: 978-464-3463-782-S

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: نمایشنامه روسی - قرن ۱۹ م.

شماره افزودن: گلکار، آبتین، ۱۳۵۶ - مترجم.

رده‌بندی کشور: ۱۳۹۰ ب ۲: PG ۳۳۲۶

رده‌بندی دیویدی: ۸۹۱/۷۲۳

شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۲۳۳۳۸۲

پیشگفتار مترجم

آleksandr سرگئیویچ پوشکین (۱۷۹۹-۱۸۳۷) بحق به عنوان «بدر زبان ادبی روسی» شناخته شده است. نوشته‌های این ادیب بزرگ در آغاز سده نوزدهم که زبان ادبی روسی دچار بحران و تزلزل شده بود، نه تنها موجب تثبیت و بقای آن شد، بلکه آن را به اوج زیبایی و فصاحت رساند. پوشکین آغازگر راهی بود که منجر به مطرح شدن فرهنگ روس در سطح جهان شد و بدون او آنچه امروز به نام «ادبیات روس» می‌شناسیم، بی‌گمان چهره‌ای کاملاً متفاوت و کم‌مایه‌تر به خود می‌گرفت.

پوشکین در تمام گونه‌های ادبی رایج زمان خود آثاری آفریده است که هریک در نوع خود شاهکار به شمار می‌آیند. شعرهای کوتاه، منظومه‌های بلند روایی، قصه‌های پریان، رمان منظوم، داستانهای کوتاه و بلند منثور و نمایشنامه‌های پوشکین همگی در زمره بهترین نمونه‌های این قالبهای هنری در ادبیات روس جای گرفته‌اند.

آثاری که پوشکین در قالب نمایشنامه و برای اجرا در تئاتر نوشته است، در تاریخ تئاتر روسیه جایگاه ویژه‌ای دارند. شناخت پوشکین از تئاتر، بسیار عمیق و حرفه‌ای بود و آثاری که او در قالب نمایشنامه پدید آورد، همگی به قصد اجرا روی صحنه تئاتر نوشته شده بودند و علاوه بر زبان درخشان ادبی، از نظر ارزشهای تئاتری و توان بالقوه نمایشی نیز جایگاهی والا یافته‌اند. پوشکین حتی از این هم فراتر رفت و با نقدها و نوشته‌های نظری درباره تئاتر و نمایشنامه‌نویسی، خود را در این قلمرو به عنوان یک نظریه‌پرداز مطرح کرد و بارها به صراحت تأکید کرد که اندیشه اصلاح و نوزایی تئاتر روسیه را در سر دارد. میراث نمایشی او از نظر تعداد، چندان زیاد نیست؛ نمایشنامه تاریخی باریس گادونوف، و مجموعه تراژدیهای کوچک (شامل چهار نمایشنامه شوالیه آزمند،

موسارت و سالی پوی، مهمان سنگی و ضیافت به روزگار طاعون) و نیز چند اثر ناتمام. ولی همین آثار کم‌شمار، هم در قلمرو ادبیات و هم در تئاتر، نقش سرنوشت‌سازی برای هنر و فرهنگ روسیه بازی کردند.

اندیشه اصلاح تئاتر روسیه از زمان نوشتن نمایشنامه تاریخی باریس گادونوف (۱۸۲۵) در سر پوشکین بود. او تراژدی را نقطه آغاز اصلاحات تئاتری می‌شمرد و به صراحت تأکید می‌کرد: «روح زمانه ما خواستار تغییرات مهم در صحنه تئاتر است.»^۱ و در جای دیگر، درباره نمایشنامه باریس گادونوف می‌نویسد: «موفقیت یا عدم موفقیت تراژدی من بر تجدید بنای نظام نمایشی ما تأثیر خواهد گذاشت.»^۲ پوشکین در این اثر به دنبال آن بود تا تئاتر را از یک هنر اشرافی و مخصوص طبقه اعیان به شکل آغازین آن (نمایشهای مردمی در میادین عمومی شهر) بازگرداند:

صادقانه اعتراف می‌کنم که عدم موفقیت نمایشنامه مرا بسیار متأسف خواهد ساخت، زیرا من کاملاً مطمئن بودم که در تئاتر ما می‌خورد قواعد مردمی درامهای شکسپیر است و نه رسم و رسوم درباری تراژدیهای راسین، و نیز مطمئنم که هر تجربه ناموفق ممکن است روند تجدید ساختار تئاتر ما را با کندی مواجه کند.^۳

و البته بلافاصله اشاره می‌کند که چندان نیز به موفقیت نمایشنامه امیدوار نیست:

من اصولاً همیشه نسبت به موفقیت یا ناکامی نوشته‌های خود بی‌اعتنا بوده‌ام، ولی اعتراف می‌کنم که عدم موفقیت باریس گادونوف برایم بسیار ناگوار خواهد بود، و البته تقریباً اطمینان دارم که همین گونه هم خواهد شد.

نگرانی پوشکین از ناکامی نمایشنامه‌اش بی‌دلیل نبود. نوآوری‌های او در این اثر و تفاوت عظیمی که نمایشنامه‌اش با آثار نمایشی رایج و اصول برگرفته از نمایشنامه‌های فرانسوی آن زمان داشت، موجب شد باریس گادونوف هیچ‌گاه در صحنه تئاترهای روسیه به موفقیتی که شایسته نام پوشکین بود نرسد. امروزه

1. Пушкин А.С. Полное собрание сочинений. В 16 томах. - М., Изд. АН СССР, 1937-1959. - т. II, с. 141.

2. Пушкин А.С. Там же, с. 383.

3. Пушкин А.С. Там же, с. 140.

4. Пушкин А.С. Там же.

اگرایی که مودست موسورگسکی، آهنگساز مشهور روس، براساس این نمایشنامه ساخته است، بیش از اصل اثر پوشکین روی صحنه می‌رود. البته خود این اپرا توان بالقوه فراوان نمایشنامه را برای آمدن به روی صحنه نشان می‌دهد، ولی با این حال، حتی تلاش کارگردانان توانایی مانند سپر هولد و دیکی نیز نتوانست باریس گادونوف را به اثری ماندگار در صحنه تئاترهای روسیه تبدیل کند، هرچند در ارزش ادبی آن، و نیز در تأثیری که بر نمایشنامه‌های تاریخی پس از خود نهاد (مثلاً آثار آستروفسکی یا آ.ک. تالستوی)، جای بحثی وجود ندارد.

نگارش باریس گادونوف در دسامبر ۱۸۲۴ آغاز شد و در نوامبر ۱۸۲۵ به پایان رسید، یعنی حدود یک ماه پیش از قیام دکابریست‌ها^۱. در فضای خفقان پس از قیام چاپ این اثر ممکن نبود و نمایشنامه برای نخستین بار در سال ۱۸۳۱ امکان انتشار پیدا کرد. با این حال اجازه اجرای آن روی صحنه تا چند دهه پس از مرگ پوشکین نیز صادر نشد و برای نخستین بار در سال ۱۸۷۰ به اجرا درآمد.

پوشکین در سال ۱۸۳۰ مجموعه‌ای نیز به نام تراژدیهای کوچک آفرید که شامل چهار نمایشنامه کوتاه به نامهای شوالیه ازمنده، موتسارت و سالی‌ری، مهمان سنگی و ضیافت به روزگار طاعون بود. سایر آثار نمایشی او، از قبیل پری دریایی و صحنه‌هایی از روزگاران شهسواران ناتمام ماندند.

پوشکین در نمایشنامه باریس گادونوف یکی از مقاطع تاریخ روسیه را برای بازتمایی هنری انتخاب می‌کند که به «دوره آشوب» معروف است. در سال ۱۵۹۸ فیودور، تزار روسیه، از دنیا می‌رود، فرزند خردسال او، ولیعهد دیمیتری، نیز هفت سال پیش از آن به قتل رسیده بود و از این رو برادرزن تزار، باریس گادونوف، به

۱. دکابریست‌ها گروهی از اشراف و نظامیان ناراضی از استبداد تزاری بودند که در نوامبر ۱۸۲۵ برای سرنگونی تزار قیام کردند. قیام به علت نداشتن پشتوانه مردمی بسرعت سرکوب شد، پنج تن از رهبران قیام را اعدام کردند و بسیاری نیز به سبیری تبعید شدند، ولی تأثیر فکری و عقیدتی این جنبش تا دهه‌ها بعد در فضای فرهنگی و اجتماعی و سیاسی روسیه باقی ماند. پوشکین با رهبران دکابریست‌ها دوستی نزدیک داشت، ولی به طور رسمی عضو جمعیت آنان نبود. — م.

عنوان تزار انتخاب شد که حتی در زمان حیات فیودور نیز قدرت اصلی حکومت در دست او بود و همگان او را طراح قتل ولیعهد دیمیتری می‌دانستند. چند سال پس از به سلطنت رسیدن گادونوف، راهب جوانی در لهستان اعلام می‌کند که ولیعهد دیمیتری است و با پشتیبانی لهستانی‌ها ارتشی گرد می‌آورد و به روسیه حمله می‌کند. باریس در همان زمان می‌میرد، دیمیتری دروغین مسکو را تصرف می‌کند، پسر باریس را می‌کشد و خود بر تخت می‌نشیند. پس از او نیز سلطنت چندین بار بین افراد مختلف دست‌به‌دست می‌شود تا آنکه در سال ۱۶۱۲ با به قدرت رسیدن خاندان دامانوف‌ها دوره آشوب پایان می‌گیرد. پس از پوشکین، آلکسی کانستانتوویچ تالستوی^۱ نیز در نمایشنامه‌ای به نام تزار باریس به توصیف وقایع همین دوره پرداخت. موزیست موسورگسکی، آهنگساز بزرگ روس، نیز در سال ۱۸۶۹ بر پایه متن پوشکین اپرایی به نام باریس گادونوف ساخت که برای نخستین بار در سال ۱۸۷۴ در تئاتر مارینسکی در پترزبورگ اجرا شد و شهرت بسیار پیدا کرد.

پوشکین در توصیف رویدادهای تاریخی در این نمایشنامه به تاریخ مملکت روسیه، اثر بزرگ میخائیل کارامزین تکیه داشت و نوشته خود را نیز به خاطره این شاعر و مورخ مشهور روس تقدیم کرد که در سال ۱۸۲۶ درگذشت و مجال خواندن نمایشنامه پوشکین را پیدا نکرد.

پوشکین اغلب صحنه‌های باریس گادونوف را به صورت منظوم (با رعایت وزن و بدون قافیه) سروده است، ولی در ترجمه ترجیح داده شد تا جملات و وفاداری به تک‌تک واژه‌های پوشکین حفظ شود تا خواننده درک درستی از معنا و اندیشه نهفته در اثر به دست آورد. به همین علت سطربندی شعرگونه نمایشنامه رعایت نشد و جملات و گفته‌های شخصیتهای نمایشنامه، پشت سر هم و به حالت منثور تنظیم شده است.

آئین گلکار

۱. شاعر و نمایشنامه‌نویس سده نوزدهم روس. با لف تالستوی و آلکسی نیکولایوویچ

تالستوی اشتباه نشود. — م.

این اثر که الهام گرفته از نبوغ نیکالای میخائیلویچ کارامزین
است، با احترام و سپاس فراوان به خاطره او تقدیم می‌شود
که برای مردم روس بسیار گران قدر است.

آلکساندر پوشکین